

Číslo konania: PUSR-2020/23663-2/98604

Bratislava, dňa 07. 12. 2020

Inštrukcia k odovzdávaniu archeologických nálezov do Depozitára archeologických nálezov Pamiatkového úradu SR

– pre nálezy pochádzajúce z výskumov ukončených od 01. 01. 2021

Táto inštrukcia upravuje spôsob a podmienky odovzdania archeologických nálezov z výskumov ukončených od 01. 01. 2021 v správe Pamiatkového úradu SR oprávnenými osobami, ako aj spôsob a podmienky ich prijímania do Depozitára archeologických nálezov Pamiatkového úradu SR a ďalšie dokumenty súvisiace s nálezmi. Spracovaná je na základe ustanovení Zákona o ochrane pamiatkového fondu č. 49/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“), vyhlášky Ministerstva kultúry SR č. 253/2010 Z.z. v znení neskorších predpisov, Depozitárneho poriadku Depozitára archeologických nálezov (smernica č. 5/2020 Pamiatkového úradu SR), pričom zohľadňuje podmienky čo najlepšej ochrany archeologických nálezov.

V prípade výnimočných nálezov, špecifického druhu nálezov alebo akýchkoľvek problémov a otázok, napríklad spojených s odbornými analýzami či konzerváciou nálezov a pod., **odporúčame vopred kontaktovať odbor archeológie Pamiatkového úradu SR/správca depozitára už v priebehu výskumu**, aby bolo možné nájsť najvhodnejšie riešenie pre ochranu nálezov a ich vedecké využitie.

Komunikácia so správcom depozitára alebo s inou zodpovednou osobou z odboru archeológie Pamiatkového úradu SR prostredníctvom e-mailu depozitar@pamiatky.gov.sk.

1 STAV ODOVZDÁVANÝCH NÁLEZOV A ICH OBALOV

1.1 Obaly:

- **veľkosť krabíc:** výška krabíc: buď do 24 cm – tzv. archívne krabice alebo banánové krabice, alebo výška cca 26 cm (napr. skladacie krabice s „vstavaným“ vrchnákom z veľkoobchodu),
  - pokiaľ je to možné, ťažší materiál ukladať radšej do menších krabíc, nie banánových – z manipulačných dôvodov,
  - väčší rozmer krabíc je možné odovzdať len vo výnimočných prípadoch (nálezy veľkých rozmerov) a po dohode so správcom depozitára/s odborom archeológie Pamiatkového úradu SR,

- krabice a vrecká **musia byť pevné a nepoškodené**; poškodené (alebo výrazne deformované) krabice nebudú do depozitára prijaté,
- **označenie krabíc** – krabice je potrebné označiť dobre viditeľnými prehľadnými údajmi, na základe ktorých bude možné presne identifikovať lokalitu a konkrétny výskum: obec, katastrálne územie, okres, parcelné číslo alebo názov stavby/výskumu, rok výskumu, názov právnickej osoby vykonávajúcej výskum; číslo výskumu, resp. výskumnej dokumentácie oprávnenej osoby, číslo krabice (v rámci 1 výskumu), prírastkové čísla, ktoré krabica obsahuje (od – do); označenie je vhodné umiestniť na prednú aj bočnú stranu krabice,
- **označenie vreciek s nálezmi** – musí byť čitateľné a musí obsahovať názov lokality, prírastkové číslo (nezameniteľné s iným), kontext, dátum nálezu, druh nálezu, prípadne ďalšie údaje o výskume a o nálezoch vo vnútri (napr. počet kusov),
- **vzácnějšíe drobné predmety a predmety z kovu** je potrebné uložiť do osobitných krabíc, prípadne do osobitného vrečka v rámci krabice s ďalšími nálezmi (aby boli sústredené spolu) – čo uľahčí kontrolu pri ich fyzickom preberaní a následnom bezpečnom uložení,
  - tieto nálezy musia byť zabalené tak, aby nemohlo dôjsť k ich poškodeniu pri prevoze a manipulácii (napr. použitie mäkkých výplní v krabici a pod.),
- **uloženie nálezov v krabici** – pri nálezoch z väčších výskumov odporúčame uložiť ich podľa jednotlivých druhov nálezov,
- **ak bol počas výskumu získaný veľmi malý počet nálezov**, ktorý nezaplní ani 1 krabicu štandardných rozmerov – nálezy z viacerých takýchto výskumov je potrebné uložiť spolu v 1 krabici (najlepšie je výskumy spojiť podľa regionálnej príslušnosti), aby bol optimalizovaný úložný priestor, prípadne uložiť nálezy do krabíc malých, zodpovedajúcich rozmerov.

1.2 Nálezy a ich stav:

- **do depozitára budú preberané len archeologické nálezy** (pozri definíciu v pamiatkovom zákone, § 2 ods. 5),
  - iné nálezy je možné odovzdať len po dohode so správcom depozitára/s odborom archeológie Pamiatkového úradu SR (nálezy z 20. stor. mimo definície archeologického nálezu, pokiaľ majú zrejmu historickú, umeleckú, umelecko-remeselnú alebo etnografickú hodnotu aj vo vzťahu k lokalite),
  - iné nálezy je potrebné vo výskumnej dokumentácii zaevidovať, ale nie je ich nutné brať do úschovy (deponovať),
- **do depozitára budú preberané archeologické nálezy z výskumov realizovaných od 1. 4. 2002 (vznik Pamiatkového úradu SR),**
  - po dohode aj zo starších výskumov – tie je však možné odovzdať do múzeí bez prevodu sprostredkovanom Pamiatkovým úradom SR,
- **nálezy musia byť očistené:**
  - všetka keramika, kosti, sklo, kameň a pod. umyté vodou a kvalitne vysušené,
  - v prípade prítomnosti napr. maľovanej výzdoby na keramike a pod. musí byť táto šetrne opláchnutá,
  - nálezy kovu – ak nie sú odborne ošetrené a konzervované hneď po ich vyzdvihnutí zo zeme, je potrebné ich jemne opláchnuť a dobre vysušiť:
    - nálezy zo železa odborne zbaviť korózie a konzervovať čo najskôr (viď nižšie),

- nálezy z farebných kovov v žiadnom prípade nie je povolené svojpomocne mechanicky čistiť alebo čistiť pomocou nejakého roztoku,
- *výnimky:*
  - mazanica, uhliky – len jemne mechanicky očistené od zeme, bez použitia vody,
  - iné nálezy – neumývať len vo výnimočných prípadoch (napr. potreba špecifickej analýzy) po dohode so správcom depozitára/s odborom archeológie Pamiatkového úradu SR,
- **nálezy z kovu musia byť odborne konzervované** – konzerváciu musí vykonať profesionálny konzervátor, sú možné aj výnimky (v špecifikovaných prípadoch):
  - ***nálezy zo železa*** – ide o nálezy, ktoré sú po ich vybratí z pôvodného prostredia najviac ohrozené následnou deštrukciou, preto je ich konzervácia nutná čo najskôr po náleze (ideálne hneď po vyzdvihnutí zo zeme, bez ich vysušania – na ošetrenie a konzerváciu; ak to nie je v tom čase možné, nálezy je nutné šetrne opláchnuť, kvalitne vysušiť a uložiť do suchého prostredia, kým nebudú čo najskôr konzervované):
    - musia byť očistené od korózie, stabilizované a následne ošetrené proti ďalšiemu korodovaniu – pri ošetrení a konzervácii nálezov zo železa je nutné dodržať nasledovné postupy:
      - *očistenie a odstránenie vrstiev korózie:* odporúča sa mechanické čistenie, s ohľadom na typ a stav predmetu; elektrolýzu na očistenie korózie je povolené využívať len v prípade, ak ide o dobre zachovaný predmet s veľmi malými korodovanými plôškami a využíva sa šetrne. V prípade zachovania odtlačkov/mineralizovanej textílie, kože, dreva či iných organických zvyškov (napr. odtlačky prstov) príslušnú časť korózie neodstraňovať, ale konzervovať predmet aj s týmito zvyškami,
      - *stabilizácia – postupné odstránenie škodlivých solí z korózných vrstiev predmetu:* v roztoku, ktorý sa postupne vymieňa, ako sa soli vyplavujú (prípadne vo veľmi suchej atmosfére); stabilizácia je postupná a časovo náročnejšia,
      - *konzervácia:* aplikácia konzervačných prostriedkov, napr. roztok tanínu, konzervačné laky (odporúčame Paraloid B-72) alebo vosky,
      - *kvalitné vysušenie nálezov,*
    - *uloženie minimalizujúce ďalší vznik korózie:* zníženie vlhkosti a rýchlych teplotných zmien, príp. aj vzdušného kyslíku – nálezy je potrebné uložiť do uzatvárateľného plastového vrečka s vloženým silica gelom; v prípade napr. klinčov, z ktorých je konzervovaná len časť (výber), je potrebné uložiť konzervované a nekonzervované nálezy oddelene, vo vlastných plastových vreckách so silica gelom),
    - *výnimky:*
      - *železné klince* – vybrať možno len reprezentatívne kusy z určitých typov a tie zakonzervovať, ostatné len opláchnuť v destilovanej vode

a kvalitne a šetrne vysušiť, deponované musia byť oddelene od konzervovaných kusov,

- *fragmenty železných predmetov neurčiteľné* – nie je potrebné konzervovať,
- **nálezy z bronzu** – musia byť konzervované; výnimkou sú nálezy, z ktorých budú odoberané vzorky na analýzu – len po dohode so správcom depozitára/s odborom archeológie Pamiatkového úradu SR,
- **nálezy zo vzácných kovov** – konzervovať ich môže len vyškolený profesionál! v opačnom prípade je potrebné nálezy jemne opláchnuť vo vode a ďalej do nich nezasahovať – v prípade odovzdania nekonzervovaných nálezov je potrebné doložiť **písomné vyjadrenie konzervátora**, s ktorým oprávnená osoba uzatvorila zmluvu, prečo nie sú konzervované, ktorého relevantnosť posúdi odbor archeológie Pamiatkového úradu SR,
- **mince** – konzervovať ich môže len vyškolený profesionál! v opačnom prípade je potrebné mince jemne opláchnuť vo vode a ďalej do nich nezasahovať (aby sa nepoškodila ich prípadná povrchová úprava) – v prípade odovzdania nekonzervovaných nálezov je potrebné doložiť **písomné vyjadrenie konzervátora**, s ktorým oprávnená osoba uzatvorila zmluvu, prečo nie sú konzervované, ktorého relevantnosť posúdi odbor archeológie Pamiatkového úradu SR,
- v prípade potreby **konzervácie výnimočných nálezov** vyžadujúcej špecificke alebo náročné postupy – je možná dohoda s Pamiatkovým úradom SR ohľadom nákladov – potrebné je vopred kontaktovať vedúceho odboru archeológie Pamiatkového úradu SR,
- **s nálezmi je potrebné dodať konzervátorský list/správu o konzervácii**; v prípade odovzdania nekonzervovaných nálezov z kovu (okrem výnimiek v prípade železných predmetov) je potrebné doložiť **písomné vyjadrenie konzervátora**, s ktorým oprávnená osoba uzatvorila zmluvu, prečo nie sú konzervované,
- k ošetrovaniu a konzervácii nálezov z kovu odporúčame napr. publikáciu: *Konzervování a restaurování kovů. Ochrana předmětů kulturního dědictví z kovů a jejich slitin. Brno: Technické muzeum v Brně – Metodické centrum konzervace; Asociace muzeí a galerií, 2011,*
- **nálezy z organického materiálu podliehajúceho rozkladu** – napr. textil, drevo a pod. – ich ošetrovanie a spôsob uchovania je potrebné konzultovať so špecializovanými konzervátormi alebo so správcom depozitára/s odborom archeológie Pamiatkového úradu SR,
- **do depozitára budú prevzaté archeobotanické vzorky (po preplavení) aj vzorky sedimentu** na archeobotanickú analýzu a pod. (t.j. aj v prípade, ak nie sú preplavené),
  - informácie k evidencii odoberaných archeobotanických vzoriek poskytne správca depozitára/odbor archeológie Pamiatkového úradu SR na vyžiadanie.

1.3 Prírastkový katalóg

- pri výskumoch nad cca 50 prírastkových čísel odporúčame triedenie nálezov podľa ich druhu.

1.4 Odoberanie nálezov počas archeologického výskumu

- **forma selekcie odoberania archeologických nálezov pri terénnom výskume** musí byť uvedená vo výskumnej dokumentácii,
  - t.j. od akých rozmerov boli odoberané napr. nálezy fragmentov keramiky, mazanice, neurčiteľné fragmenty železných predmetov a pod.
- **formu odoberania nálezov z organického materiálu podliehajúceho skaze** – napr. drevo, textil – je potrebné konzultovať s odborom archeológie Pamiatkového úradu SR, prípadne so špecializovanými konzervátormi,
- **novoveké tehly:** počas výskumu odobrať 1 vzorku z každého typu tehál na lokalite (s kolkom – vybrať najlepšiu vzorku), prípadne, ak sa značka na tehle ešte nenachádza v databáze Laterarius (<http://www.laterarius.sk/>) – je dobré odobrať ešte 1 vzorku a tú ponúknuť do SNM – Archeologického múzea. Ostatné tehly je potrebné odborne zdokumentovať a buď nechať na lokalite, alebo ich uloženie prekonzultovať s príslušným KPÚ (do výskumnej dokumentácie, príp. do dokumentácie k odovzdávaným nálezom je potrebné uviesť, ako bolo s tehly naložené).

2 ÚKONY PRED ODOVZDANÍM NÁLEZOV

2.1 Žiadosť o realizáciu odovzdania nálezov

- **oprávnená osoba zašle Žiadosť o realizáciu odovzdania archeologických nálezov Pamiatkovému úradu SR písomne e-mailom na horeuvedenú adresu alebo poštou, a to vtedy, keď budú nálezy pripravené na ich odovzdanie do depozitára alebo do múzea** (na základe prevodu, ktorý zorganizuje Pamiatkový úrad SR). Na základe toho dohodne pracovník Pamiatkového úradu SR s odovzdávajúcim termín odovzdania a ďalšie náležitosti.
  - **v žiadosti musia byť uvedené základné údaje o výskume**, aby ho bolo možné presne identifikovať: obec, kataster, okres, názov stavby/VVDÚ, rok výskumu, názov oprávnenej osoby, vedúci výskumu, názov výskumnej dokumentácie a číslo výskumu/výskumnej dokumentácie oprávnenej osoby (ak ich eviduje pod osobitnými číslami).

2.2 Prílohy k žiadosti

- **výskumná dokumentácia** – je potrebné odovzdať v elektronickej forme. V prípade, ak výskumná dokumentácia spolu s jej elektronicou verziou už predtým bola odovzdaná na Pamiatkový úrad SR a bola posúdená bez pripomienok, nie je potrebné ju opätovne odovzdať,
- **zoznam odovzdávaných výskumov a krabíc** s uvedeným obsahom krabíc (výskumy, prírastkové čísla; napr. podľa vzoru zoznamu v prílohe),
- **elektronická verzia prírastkových katalógov** ku každému výskumu – nutné odovzdať vo formáte excel alebo word (t.j. vo formáte, ktorý bude možné dodatočne upravovať),
  - prírastkový katalóg musí v hlavičke obsahovať základné údaje o výskume (obec, katastrálne územie, parcelné číslo alebo názov stavby/výskumu, rok výskumu, názov právnickej osoby vykonávajúcej výskum),
  - *prírastkový katalóg sa musí zhodovať s odovzdávaným archeologickým materiálom!*
- špecifikovať počet a typ (veľkosť) krabíc, v ktorých sú archeologické nálezy uložené (môže byť súčasťou zoznamu odovzdávaných výskumov).

2.3 Nálezy v čase medzi ich vyzdvihnutím zo zeme a odovzdaním Pamiatkovému úradu SR

- sú chránené podľa pamiatkového zákona, dopln' § 39 ods. 12, t.j. oprávnená osoba je povinná držať a chrániť až do jeho odovzdania,
- oprávnená osoba musí písomne informovať odbor archeológie Pamiatkového úradu SR/správca depozitára **o každom prenechaní nálezov do užívania iným právnickým alebo fyzickým osobám**, s výnimkou ich základnej konzervácie (napr. za účelom ich odborných analýz alebo spracovania),
- ku každému vydaniu nálezov mimo vyhradených priestorov oprávnenej osoby musí byť spísaný záznam (napr. preberací protokol), ktorý v prípade vyžiadania musí oprávnená osoba predložiť Pamiatkovému úradu SR.

3 ODOVZDANIE NÁLEZOV A ICH PREBERANIE DO DEPOZITÁRA ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZOV

- **Preberanie nálezov prebehne v dvoch fázach:**
  - 1) **v prvej fáze pri fyzickom prevzatí nálezov od oprávnenej osoby** pracovník odboru archeológie Pamiatkového úradu SR/pracovník depozitára skontroluje nálezy formou základnej kontroly prítomnosti krabíc, kontroly obsahu náhodne zvolených krabíc a podrobnej kontroly drobných predmetov a predmetov z kovu – k prevzatíu nálezov a priebehu kontroly bude vydaný predbežný protokol o fyzickom odovzdaní nálezov,
  - 2) **v druhej fáze** pracovník odboru archeológie Pamiatkového úradu SR/správca depozitára podrobne skontroluje všetky odovzdané nálezy, teda ich stav a zhodu s prírastkovým katalógom. *Zistené nezrovnalosti budú konzultované s oprávnenou osobou, ktorá bude v prípade potreby požiadaná o nápravu zistených nedostatkov.* Pri menších odovzdaných súboroch do 50 krabíc táto kontrola prebehne najneskôr do jedného mesiaca od fyzického odovzdania nálezov, pri veľkých súboroch najneskôr do šiestich mesiacov. Termín podrobnej kontroly bude oprávnenej osobe vopred oznámený. Definitívny Protokol o odovzdaní nálezov a ich prevzatí do depozitára Pamiatkového úradu SR vydá až po tejto kontrole a po tom, ako budú všetky prípadné nedostatky napravené.
- V súvislosti s preberaním nálezov oprávnenej osoby poskytnú **vyjadrenie k sprístupneniu nálezov a výskumnej dokumentácie** na účely ich odborného spracovania:
  - oprávnenej osobe bude formulár s jednotlivými možnosťami poskytnutý na vyplnenie po zaslaní prírastkových katalógov a zoznamu odovzdávaných nálezov, odovzdá ho pri fyzickom odovzdaní nálezov do depozitára alebo dodatočne poštou.

Ak oprávnená osoba nálezy odovzdá rovno do múzea na základe prevodu, ktorý zrealizuje Pamiatkový úrad SR, priebeh kontroly nálezov pri ich odovzdaní sa bude riadiť požiadavkami konkrétneho múzea.

Prílohy:

1. Žiadosť o realizáciu odovzdania archeologických nálezov Pamiatkovému úradu SR
2. Zoznam odovzdávaných krabíc – VZOR
3. Vyjadrenie sa k sprístupneniu nálezov a výskumnej dokumentácie
4. Popis krabice s nálezmi – VZOR
5. Prírastkový katalóg – VZOR